

המרמיט *

דף מיומנו של ישראלִיק המטורף

- 1 'מרמיט מאושר, אתה זולל, סובא, ממלא את כרסך על גדותיה, פורש למאורתך וישן במשך כל ימי החורף הרעים, כמוך כשיכור המתגולל אי שם בביב, בבלי דעת מהו קיומך, טיבו וטעמו, מהי בריאותך וחיך מה הם! מאושרים אתם, בעלי־חיים גדולים עם קטנים, שהשינה ניתנה לכם כמתנה מידי שמיים! הנה מה טוב ומה נעים לכם, בני־בקר, ישננים!
- 2 הרהור מעין זה עלה בדעתי היום, שהוא אחד מימי הסתיו והסגריר הנמבזים. מזג־האוויר ספוג עצלות, עלטה פרושה מסביב, לח וקר. ערפל סמיך ומעופש נגרר באוויר, מעיב את השמיים ומסתירם מעין רואים. אפילו קרן אור יחידה של השמש המאירה אינה חודרת מבעד לאפלולית המעיקה. אנשים שוקעים בבוץ ואינם רואים שמץ אור לפניהם.
- 3 'בעלי־חיים מאושרים, מרמיטונים! למענכם התבל תמיד יפהפיה, ענוגה וטובה; למענכם היא זוהרת ומנצצת בְּשִׁלְמַת הקיץ שלה, ענודה ומקושטת בכל מיני פרחים בְּשׁוֹמְיֵרֶיהָ; למענכם היא עורכת קבלת־פנים ביד רחבה, כמו בנשף חגיגי, ואף אינכם מוזמנים לראותה מעורטלת. גברת זו, המקושטת, הצבועה והמתומקקת, שחיוכה חיוך מתוק – כאשר היא פושטת את בגדי הנשף היא מתגלגלת לאשה מכוערת, קמצנית, חלאה בזוייה, ספחת מרושעת, שלא ניתן כלל לשאת את גחמותיה.

* סיפור זה במקורו, ביידיש, הועתק מתוך כתב־העת שטערן, חוב' 1, מינסק 1936, עמ' 6-12. בשולי הפירסום הוסיף החוקר א. וורובייצ'יק הערה, לאמור: 'הסיפור נמצא בידינו הן כטיוטה, והן כהעתקתה הנקייה והערוכה. העריכה אף שינתה כה וכה פרטים אחדים לעומת המקור. ויש להצטרף, שדווקא הנוסח ה"נקי" פגום ביותר. במידת האפשר השתדלתי לקיים כאן את עריכתו האחרונה של מנדלי. ורק באותם המקומות, בהם חסרו בנוסח המתוקן שורות שלמות, נאלצתי להישען על הטיוטה. במקרים, שנתגלו בפירוש הבדלי־נוסח גמורים בין שני כתבי־היד, הכנסתי את השורות הנטולות מן הטיוטה אל סוגריים מרובעים. חצאי־שורות אחדים לא הצלחתי לפענח כלל; שם הצגתי שורה של נקודות. כתבי־היד נמצאים בארכיון מנדלי, במוזיאון הכול־אוקראיני לתרבות פרולטרית יהודית על שם מנדלי מוכר־ספרים באודסה. סימני כתבי־היד הם 1186/1; 1186/2; 1186/3.'

הערת המתרגם: מוזיאון מנדלי כבר אינו קיים, כנראה, מאז הכיבוש הגרמני של אודסה בימי מלחמת העולם השנייה. כל אוצרותיו אבדו. וחבל על דאבדין ולא משתכחין.

4 הריני שוכב על הספה, ליד שולחן עמוס ספרים ועיתונים, שטיבם הולם היום את מזג-האוויר החשוך והמטורף. לבי עמוס עגמומיות מעיקה, ממש מרה-שחורה. נשמתי מרפרפת אנה ואנה כמוה כיונתו המסכנה של נוח, ואינה מוצאת מדרך לרגליה, בו ניתן לפחות לנוח מעט. במזג-האוויר השומם והחשוך שהשתרר היום היא נזכרת במבול, ומיני העיתונים בעלי קומותיים עם כנופיית הכתבים למעלה ולמטה עולים בדמיונה כתיבה על כל מיני בעלי-חיים, הבהמות והשרצים שכונסו בתוכה. נשמעת משם נעירה של חמורים, נביחות של כלבים, יללות, נהימות, געיות, מהומה והמולה מכל עבר. שם מתרוצץ שם, חסר מנוחה, המסכן, אין לו נחת-רוח בחיי היומיום; הוא מתבונן אל כל אותן הבהמות ומתגרר מרוב צרות... איי אפשר לסבול חבורה כזאת של טיפוסים רעבים, חטפנים, חיות רעות, פראים ופרועים לשמצה – נשמה מסכנה! מה אוכל לעשות למענך, כאשר איני רואה מסביבי אפילו אחיזת מקום כלשהי, בה תוכלי לחנות ולבלות לפחות כמה רגעים טובים.

5 'הא, כיצד ניתן להתגלגל למרמיט! איך משיגים מאורה כלשהי לחול ולהתכווץ בתוכה, לעצום את העיניים ולישון. לישון ולעבור את הזמנים הרעים!'

6 – הו, אלוהים! – אני פותח בתפילה ומשאלה בדברי הפסוק המסויים מן הברית החדשה: 'לציפורת קן משלה, גם לשועל חור-עפר משלו ובן-אדם אין לו מקום להניח שם את ראשו'.²

7 תפילתי נשמעה.

8 מעין רוח קלה וקרה חולפת על פני גופי. דמי חדל מלרתוח, דפיקות הלב מחרישות והולכות, וכעין תרדמה משתלטת עלי. דבר-מה מקמט אותי, מכווץ ומצמק אותי, ואני חש בתמורה המתחוללת בכל אברי: ידי נפשטות כמו זוג כפות קטנות, עליהן נרכן ונשמט ראשי הקטן והשטוח, המתחרד בזרוביית בעלת אפון קטן ושרקני. הריני מביט במבט מנומנם כמעולף ומבעה את עיני סתם בעלמא, ללא שמץ מחשבה במוח וללא שמץ רגש בלב. ממש כמרמיט אמיתי, החושב ומרגיש רק באמצעות כרסו, וכל חוכמתו אינה אחוזה אלא בבני מעיו. לא רע בכלל, בחייו אמנם איני יודע מה הם חיי ומה טעמם, אף איני תופס אל נכון באיזה עולם אני שרוי. אך דווקא בכך נעוץ כל הטעם והתענוג הגדול. לשכב ככה סתם כמו בול עץ נותן הרגשה טובה כליכך, ממש מְחִיָּה נפשות. ובלבד לנפח ולהרפות את צדי הגוף, להאזין לצפצוף השרקני של הָאֶפֶן ולרחשי עיכולה של הקיבה הזעירה. אויביו איני מאחל לכם, חלילה, שום דבר רע, אלא שתדעו כולכם במו גופכם חיים שכאלה!

9 טרויט-טרויטרו! נשמע פתאום קול תרועה, כעין קול שופר. אוזני הזעירות מזדקפות, אני מושך באפון והריני מדמה בלבי שקול ציד הוא! אני רועד וחושש לעורי, זוחל על בטני הקטנה ומציץ הצצה ערמומית, שמא תזדמן לי מאורה כלשהי בקירבת מקום, אליה ניתן לחמוק ולעבור את שעת החרום. אני מצטמק ומתגמד ומתגבן, זוחל ומביט. אכן רע ומר, אין מחבוא בשבילי, ואילו התרועה מוסיפה וגוברת טרויט-טרויטרו! נשמתי כבר תלוייה על בלימה בקצה האף מרוב

אימה. אני עוצם את עיני, מניע בכפי כאומר: 'טא, בידיק, אלוהים, הריני מפקיד את עורי הזעיר!'

10 – ישראל'יק, הרי אתה מרמיט! – נשמע קולו של אלמוני ממש סמוך אלי, והוא גם מעיף סנוקרת אל אפי. מסנוקרת זו אורו עיני, ואני בוהה בהן בפניו בלי פחד, בלי פליאה, כאילו כל מה שמתחולל בי ומסביבי הוא נכון, ואמנם כך צריך להיות על-פי דרך-השכל ואף על-פי דרך-הטבע. אף איני משתומם מי הוא זה האלמוני ואיזה הוא? מה בינו לביני! אם הוא כאן, כנראה שהוא צריך להיות כאן, ואם הוא מעיף לי סנוקרת – סימן שהוא צריך לסגן סנוקרות, ועלי לספוג את הסנוקרת באהבה. אצל מרמיט הכול הולך, הכול מתקבל עליו כהולם, אין הוא מכיר דבר אלא בשעה שהוא מזדקר לעיניו, או מושיט לו מהלומה, או צובט בבטנו. וברגע שהוא נעלם, הוא חדל לחלוטין להיות קיים בעיניו, והוא אמנם שוכח מיד את המהלומה, מלקק בלשונו הזעירה את הסימן החוס-כחול של החבורה בגופו וממשיך לשכב הלאה בשלווה גמורה, רובץ ומבעה את עיני הזכוכית שלו.

11 – הרי אתה מרמיטון נחמד, ישראל'יק! – שוב פותח הברנש האלמוני, ומנענע למראי את ראשו – מזל טוב לך עם שמך החדש.

12 – מזל טוב גם לך, שתצליח בכל אשר תפנה! – אני משיב ואחת מכפותי מתרוממת מאליה כאילו באה להושיט לברנש ברכת שלום-עליכם.

13 – יהודי נשאר יהודי, גם אם הוא מתגלגל למרמיט – אומר האלמוני בחיוך בהודפו מעצמו את כפי – שמע נא, ישראל'יק! הלב נקרע לי בראותי אותך שרוי במצבך, ועלי לשוחח איתך דברים ברורים. לא אאריך בטענותי. הכול ידוע לי: כל פעלולי ההתנהגות שלך, גם ייסוריך, הפנימיים ואף אלה מן הצד, בקשותיך ומשאלותיך (!). מילא, מתחשק לך להיות מרמיט, נו – יפה מאד, מרמיטים יש בעולם די והותר גם בלעד'יך. אך למרמיטים ההם נאה להיות מרמיטים ליד מאורה משלהם מלאה מזון, שהם קיבלו בירושה מהוריהם. עוד לפני שבאו לעולם היתה כבר מוכנה להם מאורה חמה ומצויידת בכל טוב. אך אתה – הרי אתה מרמיט בין מרמיטים, משתרע לך סתם באיזה שהוא מקום שאינו מקומך וישן כאילו עולם ומלואו הוא שלך, ואף אינך מתחיל אפילו לחשוב, שאתה שרוי בסכנה ומישוהו – יהיה אשר יהיה – יתנפל עליך לפתע פתאום ויפשוט את עורך.

14 – 'הגה לא ינום ולא יישן שומר יש'רא'ל' – אני משיב לו במילים מן הפסוק המסויים – הוא האלוהים, הוא כבר ידאג לי.

15 – ישראל'יק! – הוא אומר כמתרגז – כך מסוגל לדבר רק מרמיט פראי ומטורף. אין לי פילוסופיה הולמת ותואמת את תפיסתו של מרמיט, ולא היתה בה גם שום תועלת לעומתו. והברירה שלפניך היא אחת מן השתיים: או שתמרמט עם כל האחרים בקרן הזווית הזאת, ואז בבחינת בן-מינם תזכה למקום מנוחה במאורתם, או...

16 – לא – אני משסע את דבריו – קשה מאד להתמרמט בתוכם. הרי אנחנו

- בני סוגים שונים. כאשר יפשטו את עורי, מיד יכירוני, מיד יוכחו, שאני בן־סוג אחר.
- 17 – או – משלים הברנש את שיחו, בהתבוננו אל דמותי, אל חוטמי ואל פרוותי מתוך חיוך – אם אתה אמנם בן־סוג אחר לרוע מזלך, ואתה חייב מפני זה להיבדל, צא ובקש לך מחילת מאורה מיוחדת אך ורק בשבילך. אני אוכל בעניין זה לעזור לך. נו? לאן רצונך לפנות?
- 18 – אני יודע? – אני פולט ומתגרד תוך כדי דיבור בכפי – שיהיה כבר שם פא־פא־פיי־היי־פיט!
- 19 המילה האחרונה, שביקשתי לומר נבלעה ממנה ובה בשריקה קולנית במרמיטית, היא לשון המרמיטים, עד כי אני עצמי הייתי כנדהם ונפחד.
- 20 – אין דבר – מחייך האלמוני – אני מבין ויורד לכוונתך. אצל המרמיטים הכול יוצא בשריקות עזות... קרא לזה מרמיטאית.
- 21 – אמנם בדיוק כך, בחיי, כמו שנחוי? – אני מזדהר מרוב הנאה.
- 22 – פשיטא! מעיר האלמוני ומעווה את פניו – אתה נקלע בדיוק כמו סוס עיוור בול אל הבור. זו כבר היום מרמיטאית־עולם, בית־קברות, מקומה הקדוש של התבל, המפיץ ריח של צידוק־הדין ושל עלי־שלכת על גבי קברים.
- 23 – אינך אלא ליצן – אני פוער את פי לעומתו – דווקא שם הוא מקומי.
- 24 – ושנית – ממשיך האלמוני בשלו, בהתעלמו לחלוטין מן הדברים שלי – ושנית, הריני ירא, ששם אתה יכול להישאר מרמיט אמיתי ולתמיד.
- 25 – מה החסרון בלהיות מרמיט! – אני אומר, נעלב במקצת, בחושבי שמה שאני עכשיו – כך גם הייתי מקדמת דנא.
- 26 – אין, לצערי, עם מי לדבר – נאנח האלמוני, בהנידו ראשו לעומתי.
- 27 – מה איכפת לי, יאמר נא אויבי אשר יאמר – אני משריק מתוכי בקול רם ומבעה את שיני.
- 28 – אתה שרקן לא רע, צפצפן לעילא ולעילא! – אומר האלמוני, בנוקפו באצבע על ראשי.
- 29 – אל תדחוף לי אצבע לפה – אני נוהם מתוך חרון ומזדקף לתת לו נשיכה.
- 30 – שא, שקט, מרמיט, הרגע נא מעט! – אומר האלמוני בקור־רוח. הוא מרים אותי בקצה חוטמי, מחזיק אותי רגע תלוי באוויר ולהלן משליכני חזרה אל מקומי.
- 31 אני חש בתוך תוכי הפיכה שלמה, איני יודע בעצמי מי אני ומה אני, ואיזה מין ייצור אני. משהו לא דא ולא הא.
- 32 – לעת־עתה – קורא אלי האלמוני – הבל על כל הדיבורים. עוד נשמע להלן מה יש לך לומר. הרי אתה ייצור בעל לשון. אני מיטיב להכירך, ישראליק.
- 33 – הא, מה? – אני שואל כמיתמם, ומשפשף את עיני – מה שמך, דודי?
- 34 – גבריא־אל המלאך.
- 35 – נעים מאד, בחיי – אני אומר בנוסה אווילי. ומיד אני מציף אותו בתשעה

- קבין קושיות, ממש כאורח היהודים: מניין? לאן? מה מעלתו עושה במקומותינו? כלום מחזיק מעלתו באיזה עסק קטן מן העסקים?
- 36 גבריאל שלי מבמבם דבר־מה מבעד לחוטמו. הוא ממש נחנק מפרץ של צחוק ומדבר משהו בלשון תרגום.
- 37 – דבר אלי, אני מבקש אותך, פשוט בלשונו, ולא בלשון תרגום.
- 38 – תרגום הוא שפת־אמי – משיב גבריאל. – מוצאי, בעצם, מארץ בבל. משם פיתו אותי אבותיך לפנים והוליכוני שולל אל ארצם, וממש הפכתי להם לשתרלן ושליח לדבר־מצווה. הריני נשיא של הוועדה לבעיה היהודית שם בקרב הפמליא של מעלה ויוצא לי לא פעם בעניין זה לדבר בלשון תרגום.
- 39 – ומה בכל זאת, אדוני הפריץ – אני סקרן לדעת – מה נשמע שם בוועדה הזאת? כלום תגיע בקרוב אל קיצה?
- 40 – יחד איתך – הוא משיב בגיחוך קל. – הזדיין נא בסבלנות, ישראליק! אתה יכול להיות סמוך ובטוח, שהיא גם תבלה אותך. מילא, זה עניין צרדי. מוטב שנדבר בעניין עסק. וּשְׁרִיּוֹת שׁוֹתָא,⁴ יש בידי צו מידי האדון הגדול, ישראליק, שעלי לדאוג לך.
- 41 – יישר כוח! האב הזקן בכל זאת נזכר בי סוף סוף. מה שלומו של הקשיש?
- 42 – לא רע, אין הוא שונה ממה שהיה. הוא מוסר לך דרישת שלום לבבית ביותר ומבקש אותך לחדול להיות שלומיאל. מה שלומך, איפוא, ישראליק?
- 43 – בָּה... נשמתי מרחפת ותלוייה לי מנגד. עסקים אין היום. המסחר שקע, המדד ירוד, קבור באדמה, לא רואים פרוטה של הכנסה, החיטה נעלמה מן השוק, פשיטות רגל מתחדשות לבקרים, אין אשראי, אין גם מזומנים... על דרישת השלום אני מוותר, אך שמא הוא גם שלח קצת מזומנים?
- 44 – מוטב שתאמר לי, ישראליק, בעניין המכות. אתה מבין, מה נשמע בעניין הסטירות?
- 45 – אָט... זה נושא לעצמו... אַךְ־כֹּא־כֹּא־אֶךְ, בשוק אין ממש מה לעשות. אני משער, איפוא, שהיריד ההומה מתרחש שם אצלכם בשמיים. אי־אִי־אִי! מה שלום אחינו בני ישראל שם ומה מעשיהם?
- 46 – מה שלומם של יהודים? מה מעשיהם? הם יושבים בשדרה ליד הבירנית העתיקה, מזמינים שיוגש להם מזון מן הלוויתן, אף מנה משור הבר, ושותים לקינוח כוס יין. ויש שהם יושבים שעות על גבי שעות על שרפרפים סתם בעלמא ונהנים מן הצפייה בשכינה היפהפיה, המרחפת שם בצאתה לשוט ולטייל.
- 47 – שומע אתה, גבריליק – אני מתעורר לפתע בשמחה – היה נא רַע טוב כאח לי, בחיי. יש בידי להציע לך עסק קטן וטוב.
- 48 – כלום מדובר בשידוך? – צוחק גבריאל בהביטו עלי. – הרי אני יודע שאתה אוהב מאד לשדך שידוכים. לא, ישראליק, ראשית כל מפני שמלאך יהודי אינו דומה למלאכי יוון הקדומה, שהיו מתחתנים, מלקקים דבש ואוכלים דייסה מאמברוזה. ושנית, הרי אני, כמוני ככל יתר המלאכים היהודים, קבצן,

ואני ממלא את שירותי ללא כל שכר ותמורה. אינני אוכל והריני מסתובב, כפי שאתה רואה אותי, ערום ויחף.

- 49 – פי – השמעתי תוך עקימת פה והפניית ראשי הצידה – אם כך... מה יש להתפאר כל-כך בייחוס שלו! מה שווה בימינו מלאך שאין לו אפילו כסף? עסקים כבר לא אלך לעשות איתו. ובעצם טאו! – לא, גבריליק – אני אומר לו – אני מתכוון לעסק אחר, מעין תיווך. שמא היה מתקבל על דעתך, שתיקח איתך לשם ברנשים אחדים ותשתדל להשיג להם משרות שם. תזכה ממש למצווה גדולה, בחיי. כל העולם יהיה אסיר תודה לך מאד, וגם אנחנו לא נצא מזה בהפסד.
- 50 – עניינים כאלה שייכים למלאך המוות. ואני מפקפק, אם הוא יאות לעשות את זה. משרתים בגן-עדן יש הרבה יותר מאשר אדונים וגבירות. כולם נדחפים היום לגיהנום. שם אמנם נתפנו לא מזמן משרות אחדות של מצליפים, אך משרות אלו כבר נתפסו. וסובורין, פִּיכְנָה, יושם נא הצלב על כנופיייתם, מצליפים שם חופשי-חופשי בלהט ובתנופה].
- 51 – כלום יודע אנוכי על מה הוא מדבר! – אני אומר בתמיהה – כל אותם הברנשים הרי הם כאן, הם מוציאים לאור עיתונים. ולא סופגים מהם אלא בזיון וקצף.
- 52 – הרי אלה גופים ללא נשמות. נשמותיהם כבר מזמן אינן בעולם הזה. לוציפר רווה מהם רוב נחת. מצליפים מעין אלה – הוא טוען – מעולם לא היו לו... נו, טפו עליהם! מוטב שתאמר לי, ישראליק, איך אתה רוצה שאעזור לך? אמור לי אמת לאמיתה.
- 53 – ככה? אמת לאמיתה? – אני אומר וחש תוך כדי דיבור שאני מיתמם והולך – הו, ראשית חוכמה, רצוני בפרנסונת כלשהי, ויתר על כן – אני יודע?... שיהיה טוב בכול מכול. על בתי-מרזח, נשך, מסחר בסמרטוטים, סרסרות ועל עוד מיני מלאכות מסוג זה הייתי ברצון מוותר למען זולתי. מספיק! שיעסקו אחרים בעסקים מעין אלה.
- 54 – טוב למדי. ועתה שער בנפשך, ישראליק, שאתה כבר מסודר וכל מאווייך נתקיימו: אתה עשיר מאד, גביר מפורסם, בעל הון עתק ופרנסה שופעת. נו, ומה יהיה כאשר תגיע שמה?
- 55 – לאן שמה? א-א, אל פֶּאֶפֶא־פִּי־פִּי־פִּי־פִּי־פִּי־פִּי! (ההמשך בשריקה). מהיכה תיתי, ילכו נא לשם אחרים אם רצונם בכך.
- 56 – ומזומנים להוצאות וכל הצרכים הנדרשים שם?
- 57 – ומזומנים? שידאגו, במחילה מכבודם, להשיג את הכסף בעצמם.
- 58 – ואילו אתה?
- 59 – ואילו אני?... לשם מה?... טענה נחמדה, בחיי. לי הרי יהיה טוב גם כאן!
- 60 – ומעט סידורים אחרים ומשק-הבית שלך כאן וענייניך האחרים?
- 61 – לשם מה? יישאר נא הכול כפי שהיה. אינני מבין, מה חסר לסידורים הקיימים?
- 62 – ומה בדבר הענקת צדקה מתוך ידיעה וְשִׁכָּל כיצד לתת ולאיוזו תכלית, ואיך

לתת את הדעת על בתי-הספר, מוסדות ביקור-חולים, שיסודרו על רמה נאותה; וגם לתת את הדעת על הישיבות, כיתות תלמוד-תורה, לדאוג להם ולספק להם את כל הדברים הדרושים להם, למען הילדים שיגדלו שם ויהיו לאנשים ויוכלו להלך להרוויח את לחמם בכבוד; ולתת את הדעת על... חפצים ומעט כסף בצוואה?

63 – אתה מדבר אלי דברי-מה בלשון תרגום! אתה דורש ממני משהו, שאיני מתחיל כלל [להבין...]

64 – ועתה – הוא פורץ בקול ובכעס – עתה, אם הוא סבור הפעם כי זה משחק, הרי הוא כבר... מה צפצפת שם? – מרמיט!

65 – מה מרמיט? מי מרמיט? – אני עושה עצמי משתומם כביכול ואוחז במהירות את...

66 – אם רצית כל-כך להיות מרמיט, הישאר נא מרמיט. אם אינך יודע אלא לשרוק [לְקַשְׁשׁוּתָא,⁵ הוא התרגז רוגז רב] בעגה פְּשְׁדִית – ותוך כדי דיבור הוא העיף לי מהלומה עזה עד כי [נעצרה נשימתי?].

67 – הו, קבצן שכמוך – החרון עולה ומתגבר בי, אני ממשש את כיסי ובהיווכחי... – לא נשארה פרוטה. אלא רק דברים בטלים, הבטחות שווא. הוא לא יעשה אותי חולה בינתיים עם הַבְּקָשׁוּתָא⁶ שלך.

68 – טרו-טרו-טרו! – הוא מריע בשופר שלו ישר אל [אוזני (?), תופס אותי לפתע בחוטמי, ומרים אותי גבוה] גבוה ומשליכני ארצה בזעקה: בְּאֲדָשְׁתָּא⁷ מעין כפור חולף בכל גופי, אני תופס (את ראשי ופוקח את עיני).

70 אמא שלי יושבת לידי על הספה, מתיפחת ופוכרת את אצבעותיה:

71 – אוי ואבוי לי, ישראליק, אתה חולה, לא עלינו! אלוהים רק הוא ירחם עליך, ישראליק, היקר והמסכן שלי].

תרגם לעברית: שלום לוריא

נספח

תיאור המרמיט ב'ספר תולדות הטבע'

על 'ספר תולדות הטבע'

י. ח. רבניצקי מספר: 'במאמר גדול "לכו חזו מפעלות ה'" (המליץ, שנה א', 1961, גל' 16, 279-280; גל' 18, 318-320; גל' 20, 363-366) הביע שלום-יעקב אברמוביץ את צערו ברבים על זה שאין בעברית ספרים העוסקים בחוכמת הטבע, והוא מבשר ומודיע כי ניגש אל העבודה לתרגם את ספרי החכם לְנֶץ לעברית, ויחד עם זה הוא פונה אל חובבי שפת עבר, כי יתמכו בידו להוציא את ספרו לאור ויחתמו עליו (רבניצקי 1926: ג'-נא).

הוא השקיע בספר הזה עבודה כבירת-ממדים. תחילתה מלאכת-תרגום, בבחינת הרקה מכלי אל כלי, והמשכה מעין עיבוד עצמאי של הנושא הנדון, כאשר מידת הזיקה אל המקור מתרופפת והולכת.

ספר זה היה בן 5 חלקים. ואף שלום-יעקב אברמוביץ התכוון להוציא חמישה כרכים, כפי שמעיד עליו עורך 'המליץ' אר"ז (אלכסנדר צדרבוים) ברשימת הערכה על הכרך הראשון של 'ספר תולדות הטבע', לאמור: 'והיה אם יצליח המחבר להוציא על כל פנים את הוצאותיו הרבות, או אז ינוסף ידו להדפיס את ארבעת החלקים הנותרים עוד, השמורים איתו, והיה הספר לתועלת הקוראים ולתפארת שפתנו' (המליץ, שנה שלישית, גל' 7, י"ט כסלו תרכ"ג).

נוסח הכתיבה – על אף אופיו המדעי של החומר – עוצב בידי הסופר לפי דרכו, ויש לראות במידת־מה בספר זה חוליה בשרשרת היצירה הספרותית של מנדלי מוכר־ספרים ובהתפתחות סגנונו האמנותי בלשון העברית.

הכרך הראשון הופיע בליפסיא, בשנת 1862 (תרכ"ב), ועניינו עולם היונקים. לספר זה 531 עמודים ועוד 8 עמודי ציורים צבעוניים, אינדקס ו־4 עמודי 'הערות' – 15 במספר – ובהן פרטים ביבליוגרפיים ודיונים לשוניים אודות המונחים ומקורותיהם.

הכרך השני הופיע בז'יטומיר, בשנת 1866 (תרכ"ז). כרך זה עוסק בעוף למינהו. מן הראוי לשים לב להערות הרבות – 90 במספר! – הבאות להסביר את הזיקה בין המונחים, אותם קבע המתרגם־המחבר לבין המקורות הספרותיים בעברית, במקרא ובדברי חז"ל. בהערות כאלו – 57 במספר – מצוייד גם הכרך השלישי, שראה אור בוויילנה בשנת 1872 (תרל"ג), ועניינו הזוחלים.

אין אנו יודעים מתי בדיוק נכתב הסיפור 'דער בייבאק' (המרמיט), אך אנו מוצאים לנכון להעתיק כאן כל מה שכתוב על בעל־חיים יונק זה בכרך הראשון של 'ספר תולדות הטבע', עמ' 289–291:

השורק

(אשר על כן קראתיו בשם 'השורק' על שם השריקה הגדולה אשר ישורק ויהמה כחלילים בהריחו מרחוק אסון ופגע).

1 השורק *Mus Marmotta*

עיני השורק גדולות ושחורות, מראה עורו חום, ציפורניו חזקות ארוכות ושחורות, מראה שיניו החותכות הוא חום צהוב, גודלו כחתול הבית; אורך זנבו שש אצבעות. משכנו בהררי אלף הגבוהים, אשר בארצות אשכנז ושווייץ, וישכון על שלג עולמים החופף על ראשיהם, ואמנם כמעט תמיד בצלע ההוא אשר נוכח השמש; יחפור לו מערות לשבתו. המחילות ההן אשר ישב שמה בימי הקיץ הן עמוקות כשתים עשרה רגל, ובתוכן יש חפירה קטנה אחת הנקראת בלשון הציידים קלחת (קעססעל) והיא איננה מוצעת בחשש וחציר. אמנם המחילות אשר ישכון שם בחורף עמוקות הרבה יותר ובתוכן חפירה גדולה רחבת ידיים, אשר ירפדנה בחשש ודשא עשב. בעת מְמָזְרִים תבוא קרה, לרוב בחודש תשרי, אז תאסוף כל משפחת השורקים אל מעונתם ויסתמו את התהלכות, בעומק שתיים עד ארבע רגל, באבנים ובעפר, ויחדיו ירבצון בתוך חציר ויישנו עד יבקע אור שמש האביב (והוא לרוב

בחדש אייר] אל תוך רבעם ויעירם משנתם. בתרדמה הזאת יחסר חום הדם מן מעלה השלושים עד המעלה הרביעית, והמה נקפאים אז מניקרח. ואך בכבדות ירגישו בעת ההיא נשימת אפם ותקופת דמיהם בתוך העורקים ובדי עורם; והיה אם יובאו אל מקום חם או אל מקום קר ביותר יעורו. בשביה לא ירדם השורק תרדמת הקפאון, ואמנם רק במקום הזה אשר יש שמה תמיד חמש מעלות חום. בימי הבציר הוא דשן ושמן למאד, אולם באביב, כאשר הוא יעור משנתו, אז הוא רז ורע תואר. בהר בלאנש אשר בארץ זאוואייא, שמה יראה כל איש בעד הצפית [פערנראהר – משקפת] מקומות אחדים, המוקפים דרך שעות הרבה בקרח ושלג עולמים, ואך ששה שבועות בשנה יראו חשופים מבלי שלג, על המקומות האלה ישכון השורק, אשר ינום ויישן לבטח עשרה חודשים בשנה.

השורק יהיה נפשו מצמח האדמה ויצא לפועלו בלילה. הנקבה תלד בחדש סיון שנים עד ארבעה ילדים, והוא ישב יחד משפחות משפחות ונזהר מאד לנפשו. והיה בהריחו מרחוק את הרעה המתרגשת לבוא שרוק ישרוק בקול גדול עד מאד. ויען אשר השורקים ישכנו במקום אחד עם היעלים, לכן ירעו מאד בקולם להציידים, הן ממרחק רב יריחו את הציד, ישאו קולם וישרקו, וכמו רגע נשמע שריקות השורקים מכל עבר והיעלים יענו גם הם בקול, וכולם ישמרו מאד לנפשם בעת ההיא.

נקל להסיר משובתם ולהכניעם ולכלכלם כמו השפנים, ואז ייתכן לגדלם בבית עשר שנים, אבל יהיו למשא על בעליהם מאשר יגרמו כל דבר. ויש להיזהר גם מפני השורקים בנייתרבות, מאשר הם נושכים לפעמים נשיכה רעה. אף אם שיניהם החותכות תישברנה, כאשר יקרה כזאת לפעמים, הלא תשובנה לצמח שנית. כבד מאד לירותם בקנהירובה, מאשר המה נשמרים לנפשם וימהרו להימלט אל מערותיהם. אנכי נסתרת פועמים רבות אחרי הכפים וצורים מקרוב למערות אשר ראיתים הולכים ויורדים שמה, ותמיד לא הצליח בידי לירות גם אחד מהם. לרוב יחפרו הציידים במערותיהם ויוציאום משם כאשר אך החלו לנום תרדמת החורף, ואז המה שמנים ובריאי בשר. אולם אם יבואו אל מערתם בטרם נמו שנתם, אז יעמיקו רדת בתחתיות ארץ בעת אשר יחתרו הציידים להוציאם ולא יוכלו עוד להשיגם.

חלבם יידרש ליושבי הררי אלף לרפואה למחלות פנימיות וחיצוניות. ישימו את כל השורק כמו שהוא במים חמים ויסירו את שערותיו מעל עורו ויצלוהו, גם ימלחו את בשרו במלח ומעשנים אותו בעתר ענן הקיטור. מעורו יעשו בתיידים.

2 השורק בובק (באבאק, בלשון רוסית Байбак)

השורק הזה הוא גדול כמו הראשון ומראהו אמוץצהוב; שיניו החותכות העליונות לבנות. משכנו על הרים גבוהים במידה בינונית ובגבעות ארץ פולין עד מחוז קאמטשאטקא.

יחפור עמוק יותר משלוש קומות באדמה ובארץ אבנים וקשה למאד, ולפעמים ימצאו באדמת אבנים עשרים עד ארבעים במערה אחת, כי המה מתרועעים לשבת יחד בחברה, ונקל מאד להכניעם ולעשותם בנייתרבות. הבובק אוכל כל מיני ירק. ובשרו נאכל.

- 1 'ויהיו בני־נח היוצאים מן־התיבה שם וחס ויפת' (בראשית ט' 18).
- 2 בשינוי נסוח קל: מתי ח' 20; לוקס ט' 58.
- 3 תהלים קכ"א 4.
- 4 וְשָׁרִיִּית שׁוֹתָא: פירושו בארמית: פתיחת הדיבור. המלים שאולות מתוך הפיוט 'אַקְדָּמוֹת מְלִין', שנוהגים לומר בנעימה מיוחדת ביום הראשון של שבועות.
- 5 לְקַשִּׁישׁוֹתָא: עד עת זקנה, מתוך הפיוט הנ"ל 'אקדמות מלין', שורה 4.
- 6 בְּקַשׁוֹתָא: בקשה. לפי נוסח הפיוט הנ"ל.
- 7 בְּאֲדִשְׁתָּא: שקט. מתוך הפיוט הנ"ל, שורה 18.